

Knotová, Dana

Neformální zájmové vzdělávání dospělých ve volném čase

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. U, Řada pedagogická. 2006,
vol. 54, iss. U11, pp. [67]-77

ISBN 80-210-4143-9

ISSN 1211-6971

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/104634>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DANA KNOTOVÁ

NEFORMÁLNÍ ZÁJMOVÉ VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH VE VOLNÉM ČASE

NON-FORMAL ADULT LEISURE-TIME EDUCATION

Úvod

Celoživotní vzdělávání se stalo akceptovaným předpokladem k dosahování strategických rozvojových cílů, zejména zvýšení konkurenceschopnosti a udržitelného rozvoje společnosti. Velký význam celoživotnímu vzdělávání přikládají mj. řídicí orgány Evropské unie, neboť v rámci Lisabonské strategie (2005) byl stanoven velmi ambiciózní cíl, podle kterého se Evropa má stát prostřednictvím zvýšení rozsahu vzdělávání dospělé populace nejkonečnější a nejdynamičtější znalostní ekonomikou.

Celoživotní vzdělávání představuje kontinuální proces, který umožňuje získat kvalifikaci různými vzdělávacími cestami v průběhu života v souladu s individuálními potřebami a zájmy. Celoživotní vzdělávání nabízí při respektování principu rovných příležitostí využití možnosti vzdělávat se pro všechny věkové skupiny i skupiny z rozdílného sociálního prostředí. Koncept celoživotního vzdělávání má z pohledu našeho tématu (tj. neformálního vzdělávání ve volném čase) úzké vazby ke konceptu celoživotního učení, v němž je zdůrazňována aktivní role a motivace učícího se člověka. Memorandum o celoživotním učení (2000) připomíná, že takovéto učení probíhá bez ohledu na životní etapu, místo, čas a formu učení, tzn. uskutečňuje se také v prostoru volného času.

Shrneme-li předchozí informace, pak současný koncept celoživotního učení vyzdvihuje právě neformální vzdělávání, klade větší důraz na vzdělávání v různých prostředích (rodiny, komunity, pracoviště) a na instituce stojí mimo vzdělávací soustavu.

Dalším určujícím konceptem, který považujeme v rámci tématu za významný, je koncept kvality života. Z širokého abstraktního vymezení tohoto konceptu upozorňujeme na pojetí učení jako hodnotu samu o sobě a na akcentovanou dimenzi osobního rozvoje člověka. V obecné rovině kvalitu života tvoří výsledek interakcí mnoha různých faktorů. Mezi nimi jsou za podstatné považovány sociální, zdravotní, ekonomické i enviromentální podmínky, které doposud málo pro-

zkoumaným způsobem vzájemně reagují. „Kvalita života je studována buď jako souhrn dílčích kvalit jednotlivých stránek a složek života, nebo holisticky jako celek s vlastní strukturou a významem. Mnohdy je zcela zredukována na zjišťování úrovně spokojenosti s daným stavem. Můžeme sem zařadit rovněž politickou stabilitu, možnosti vyžití ve volném čase, zábavu a gastronomii“ (Velký, 1996, s. 557).

Kvalita života je zkoumána v posledních patnácti letech poměrně intenzivně. Studie jsou ukotveny v různých koncepčních rámcích, kvalitu života zkoumají různé vědní disciplíny (sociologie, antropologie, psychologie, medicína, ekologie, ekonomie). Při její analýze jsou aplikovány transdisciplinární přístupy, v oblasti metodologie ani konceptualizace však doposud nepanuje názorová shoda (Hnilicová, 2005).

Zkoumání kvality života se obvykle realizuje ve dvou základních přístupech. První vychází z objektivní dimenze kvality života, pak jde zejména o zkoumání materiálních a sociálních podmínek života, včetně fyzického zdraví. Druhý přístup je orientován především na zkoumání subjektivní dimenze kvality života, sleduje se všeobecná spokojenost se životem (konstrukt naplněný individuálními obsahy), pocity naplnění života, prožívaná životní pohoda (emocionální individuální hodnocení podmínek života).

Za významné považujeme především to, že v rámci širokého pojetí konceptu kvality života je vyzdvihována potřeba realizace originálního životního stylu, podněcování příležitostí pro rozvoj mezilidských vztahů, je zdůrazňováno vytváření podmínek pro různé volnočasové aktivity. Kvalitu života nechápeme v protikladu k ekonomickým ukazatelům, zisku jako kritériu výkonnosti a úspěšnosti jednotlivce a společenského systému, ale akcentujeme přístup, který kvalitu života představuje jako uspokojování takových potřeb, které není možno naplňovat pouze materiálními hodnotami. K faktorům, kterými lze pozitivně ovlivnit kvalitu života, řadíme neformální vzdělávání ve volném čase.

Neformální vzdělávání dospělých ve volném čase

Z celého spektra vzdělávacích aktivit dospělých se v textu zabýváme aktivitami ve sféře neformálního vzdělávání. Neformální vzdělávání a učení (non-formal education, non-formal learning) jsou poměrně široké pojmy, jež jsou předmětem různých interpretací (Fordham, 1979, Tight, 1996) ve vztahu ke kultuře, k politickým cílům i národním identitám.

Neformální vzdělávání „je veškeré vzdělávání dospělých, které nevede k ucelenému školskému vzdělání. Realizuje se mimo formální vzdělávací systém. Je zaměřené na určité skupiny populace a organizují je různé instituce (instituce vzdělávání dospělých, podniky, kulturní zařízení, nadace, kluby apod.)“ (Palán, 1997, s. 75). Memorandum o celoživotním učení (2000) uvádí, že neformální vzdělávání zpravidla nevede k získání formalizovaného certifikátu, obecně uznávaného osvědčení, může být realizováno prostřednictvím různých vzdělávacích institucí, ale i dalších aktérů – může být poskytováno na pracovišti, prostřed-

nictvím činností organizací a sdružení občanské společnosti, např. v odborech a v politických stranách. Je realizováno prostřednictvím organizací nebo služeb, které byly ustaveny se záměrem doplňovat formální vzdělávací systémy.

Neformální vzdělávání je intencionální vzdělávání organizované pod vedením lektora (může jím být pedagog – profesionál, ale i dobrovolník bez odborného pedagogického vzdělání). Neformální vzdělávání je z pohledu účastníků otevřené a dobrovolné. Přestože nemá jasně definované osnovy a pravidla hodnocení, jedná se o strukturovaný vzdělávací proces s předem vymezenými cíli. Je to vzdělávání flexibilní, jak z hlediska organizace, tak používaných metod.

V systému vzdělávání je neformální vzdělávání zařazeno do dalšího (nepovinného) vzdělávání (continuing education, further education). Další vzdělávání následuje po absolvování počátečního vzdělávání, tzn. po absolvování určitého školského vzdělávacího stupně. Další vzdělávání je členěno do tří typů: zájmové vzdělávání, občanské vzdělávání a další profesní vzdělávání. Vzhledem k času, v němž se tyto typy dalšího vzdělávání realizují, je možno všechny tři zahrnout do vzdělávání ve sféře volného času. Bílá kniha (Národní, 2001) řadí vzdělávání dospělých ve volném čase do tzv. ostatních součástí vzdělávání dospělých, jako jsou například zájmové vzdělávání, další vzdělávání, vzdělávání seniorů.

Domníváme se, že neformální vzdělávání ve volném čase (další vzdělávání) je nezbytné uvádět také v souvislostech s proměnami trhu práce a se vznikem širokého prostoru pro realizaci rozmanitých životních způsobů. Na straně jedné možnosti neformálního vzdělávání ve volném čase výrazně determinují podmínky trhu práce, jako je velký objem pracovní doby či značný rozsah pracovních aktivit podmíněných různým socioprofesioním zařazením, na straně druhé toto vzdělávání determinuje také strukturace životního času a individuální životní způsoby dospělých.

V kontextu těchto podmínek je skutečný stav neformálního vzdělávání v České republice jen velmi málo popsanou oblastí. K dispozici jsou některé údaje z šetření ČSÚ (Výsledky, 2004), v němž je např. uvedeno, že asi 21 % občanů ČR (věk 15 let a výše) se během předchozích 12 měsíců zapojilo do neformálního vzdělávání.

Pro vzdělávání ve volném čase je podstatné vymezení volného času. Volný čas bývá charakterizován jako optimální sociální prostor pro sebezvoje osobnosti prostřednictvím svobodně volených činností (Spousta, 1994, Vážanský, 1995). Volný čas z kvantitativního pohledu je vymezen jako čas, který zůstává člověku po splnění pracovních a mimopracovních povinností (vůči sobě samému, rodinným příslušníkům i ostatním lidem). Bývá proto označován také jako zbytková kategorie času (Tuček, 2003, Prahel, 2002). Z hlediska kvalitativního pojetí je prostor volného času naplňován komplexně takovými činnostmi, pro něž se člověk rozhoduje z vlastní vůle, přesvědčení a potřeby a vykonává je zpravidla pro ně samé.

Zařazení různých činností do oblasti volného času je jen relativní (Čáp, Mareš, 2001). Důležité je totiž to, jak činnost vnímá a chápe sám jedinec. Pro někoho jedna a tatáž činnost může být vnímána jako zátěžová, avšak pro druhého jako

radostná a svobodně zvolená. Je zřejmé, že činnosti mají úzkou vazbu na socio-profesní postavení jedince, jeho hodnotový systém, strukturaci jeho životního a každodenního času. Rozdílný svojí strukturou je životní a každodenní čas např. studentů vysokých škol, matek na mateřské dovolené, nezaměstnaných, seniorů, samostatně výdělečně činných osob, s tím, že u všech skupin je prostor volného času významný při naplňování individuálních životních způsobů.

Volný čas dospělých je v posledních letech v České republice zkoumán v rámci sociologických šetření, které směřují k prognostickým scénářům vývoje české společnosti (Tuček, 2003, Potůček, 2002). Sledován je jak objem volného času (tzv. kvantitativní aspekty volného času), tak jeho struktura, tzn. konkrétní činnosti a způsoby chování ve volném čase (tzv. kvalitativní aspekty volného času). V provedených šetřeních se ukazuje, že pro občany České republiky je volný čas významnou hodnotou. Dostupné údaje ukazují, že téměř 70 % dospělých v průběžném šetření TGI¹ (Target group index) uvádí jako pozitivní a žádoucí stav, kdy většina lidí má hodně času pro sebe na své koníčky. Další údaj ukazuje, že ti respondenti, kteří mezi významné volnočasové aktivity řadí vzdělávací aktivity², patří do skupiny vysokoškolsky vzdělaných osob, skupiny s nižším než maturitním vzděláním takto zaměřené nejsou (Tuček, 2003).

Objevují se futurologické představy a odhadované scénáře vývoje společnosti, v nichž sféra volného času hraje významnou roli. Upozorňují na možnost rozštěpení společnosti do dvou velkých skupin. První skupina bude tvořena lidmi dynamickými, vzdělanými, produktivními, druhou skupinu budou tvořit ti, kteří nebudou ani dostatečně pružní, ani dostatečně vzdělaní. Je možné, že ti budou postupně vytlačeni na okraj společnosti. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že právě sféra volného času se může stát klíčovou pro druhou skupinu populace (Potůček, 2002).

Výsledky výzkumného šetření v rámci projektu *Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje*³ přinesly v dimenzích neformálního vzdělávání zajímavá zjištění. Mezi mnoha položkami dotazníku byly také ty, které se zaměřovaly na uskutečněné aktivity neformálního vzdělávání v posledních 12 měsících⁴. Dalšího profesního vzdělávání se účastnilo 24,7 % respondentů, občanského vzdělávání 3,4 % respondentů a zájmového vzdělávání 30,6 % dotazovaných (včetně vzdělávání zaměřeného na cizí jazyky 8,4 %, práci s počítačem 8,9 %, rodičovského vzdělávání 2 %, vzdělávacích aktivit v oblasti osobnostního rozvoje 6,4 % a trávení volného času 4,9

¹ Mezinárodní výzkumný projekt TGI zjišťuje průběžným dotazníkovým šetřením informace o spotřebním chování, aktivitách volného času a hodnotových orientacích. Výzkum v ČR provádí firma MEDIAN, rozsah národních souborů je 10–20 tisíc dotázaných.

² Vzdělávací aktivity nejsou blíže charakterizovány, lze však předpokládat, že jde o neformální i informální vzdělávání, respektive učení.

³ Výzkum pro tento článek byl financován grantem Ministerstva práce a sociálních věcí *Moderní společnost a její proměny*, číslo projektu IJ 017/04–DP2, název projektu *Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje*.

⁴ Sledovali jsme neformální vzdělávání podle typů dalšího vzdělávání v systému vzdělávání.

%)⁵. V odpovědích respondentů převládaly takové vzdělávací aktivity, u nichž je patrná využitelnost v rámci profesní kariéry. Mezi ně řadíme zejména vzdělávání v cizích jazycích, práci s počítačem a zřejmě i kurzy v oblasti osobnostního rozvoje – celkem 23,7 % dotazovaných.

Zájmové vzdělávání

Zájmové vzdělávání dospělých „vytváří širší předpoklady pro kultivaci osobnosti na základě jejich zájmů, uspokojuje vzdělávací potřeby v souladu s osobním zaměřením. Dotváří osobnost a její hodnotovou orientaci a umožňuje seberealizaci ve volném čase. V souladu s rozmanitostí lidských zájmů je i jeho obsahová orientace velmi široká. Zahrnuje problematiku všeobecně vzdělávací, kulturní, etické, filozofické, náboženské, zdravotnické, sportovní apod.“ (Palán, 1997, s. 135).

Samotný zájem vymezuje Nakonečný (1998, s. 421) jako „afektivní zaujetí k poznávání něčeho, spojené se zálibou zabývat se určitým předmětem jako objektem poznání.zabývání se něčím, praktické, teoretické, podle povahy věcí, něčím, co vyvolává hluboké zaujetí. Pokud je to ryze praktická činnost, např. zahrádkářství, označuje se to jako hobby (koníček), ale hranice mezi zájmem a koníčkem jsou neostře“. Zdůrazňuje přitom výběrovost zaměření pozornosti vůči různým předmětům zájmu. Za důležité je považováno také to, z jakých potřeb zájmy vznikají a rozvíjejí se, nebo-li jaké je motivační pozadí zájmů.

Zájmové vzdělávání je v souladu s předcházející charakteristikou vzděláváním vyvolaným individuálními potřebami. Tento typ vzdělávání slouží k uspokojování osobních zálib nebo k získání individuálně motivovaných znalostí. Zájmové vzdělávání může přispívat v individuální rovině k profesní kariéře jednotlivců, v obecné rovině ke zvyšování úrovně vzdělanosti v dospělé populaci. V zájmovém vzdělávání je respektována autonomie jedince, individuální motivace a osobní zaměření.

Zájmové vzdělávání tvoří souhrn výchovně vzdělávacích, poznávacích, rekreačních a dalších systematických, krátkodobých ale i jednorázových činností a aktivit, směřujících k naplnění volného času. Zájmové vzdělávání je svobodně volenou činností ve volném čase, tato činnost může mít výrazný utilitární charakter spojený např. s tím, že získané kompetence se uplatňují v profesi či nejbližším sociálním prostředí, např. v rodině. Toto vzdělávání umožňuje naplňovat potřeby, které nejsou saturovány prostřednictvím jiných typů vzdělávání.

V rámci neformálního vzdělávání věnujeme pozornost vzdělávání v oblasti trávení volného času, které primárně patří do sféry zájmového vzdělávání.

⁵ Z celého souboru 1418 respondentů se jeden dotazovaný v rámci neformálního vzdělávání zúčastnil všech typů vzdělávání.

Vzdělávání v oblasti trávení volného času ve výsledcích z výzkumu

Realizované dotazníkové šetření o vzdělávání dospělých bylo mimo jiné orientováno na tzv. kvalitativní aspekty trávení volného času. Ptali jsme se na konkrétní činnosti ve volném čase – na zájmové vzdělávací aktivity. Zajímaly nás odpovědi na tyto otázky: „*Jak se dospělí vzdělávají v oblasti trávení volného času?*“, „*Kdo jsou ti, kteří se takto vzdělávají?*“ a „*jaké bariéry ve vzdělávání v oblasti trávení volného času identifikují?*“.

Na položku, která zjišťovala, zda se v posledních 12 měsících účastnili dospělí nějaké vzdělávací aktivity týkající se trávení volného času, kladně odpovědělo 4,9 % (celkem 69) respondentů. Následující dotazníková položka byla zaměřená na identifikaci zamýšlených vzdělávacích aktivit. Zajímalo nás, zda se respondenti hodlají v příštích 12 měsících účastnit nějaké vzdělávací aktivity týkající se trávení volného času. Kladně odpovědělo 6,4 % (celkem 91) dotázaných. Jedná se o nevelký nárůst počtu zájemců o toto vzdělávání (rozdíl je 1,5 %, což v absolutních číslech znamená 22 respondentů). Získané údaje⁶ dokládají, že lidé jen málo aktuálně využívají či chtějí v budoucnu využívat organizované zájmové vzdělávání při naplňování svého volného času. Může to být způsobeno také tím, že respondenti o vzdělávání v kategorii volného času prostě neuvažují.

Zajímali jsme se dále o to, kdo jsou lidé, kteří se účastní zájmového vzdělávání v oblasti trávení volného času. Charakteristiku těchto dospělých jsme sledovali z hlediska rozdílů daných rodem, věkem, dosaženým stupněm formálního vzdělání, socioekonomickým postavením a rodinným stavem.

Pohlaví a věk

Soubor účastníků zájmového vzdělávání v oblasti trávení volného času tvoří 36 % mužů a 64 % žen, tj. 69 dotázaných (celkem 25 mužů a 44 žen). Žen je tedy téměř dvakrát více než mužů⁷, což dokládá existenci rodových rozdílů v aktuální účasti na zájmovém vzdělávání. Může jít o projev tendence ke sdružování v sociálním životě žen, stejně jako o projev rozmanitější nabídky vzdělávacích příležitostí, v nichž ženy mohou saturovat své zájmy.

Genderové rozdíly v zastoupení mužů a žen se projevíly také v jednotlivých věkových kategoriích. Stejně je zastoupení u mužů a žen jen v nejmladší kategorii dospělých, tj. ve věku 20 – 29 let. V dalších čtyřech kategoriích se už liší. Druhou nejvíce zastoupenou věkovou kategorií jsou muži ve věku 40 – 49 let, následují ženy ve věku 30 – 39 let (tabulka 1).

⁶ Počty respondentů ve skupině vzdělávajících se v oblasti trávení volného času i potenciálních zájemců o toto vzdělávání jsou nízké, proto následné třídění je na úrovni prvního stupně.

⁷ N= 1418, z toho 57 % mužů (celkem 810) a 43 % žen (celkem 608).

Tabulka 1: Muži a ženy v souboru podle věku

Věková kategorie	muži	muži (%)	ženy	ženy (%)	celkem	celkem (%)
20–29 let	9	36	15	36	24	36
30–39 let	3	12	9	22	12	18
40–49 let	9	36	7	17	16	24
50–59 let	1	4	8	20	9	14
60 let a více	3	12	2	5	5	8
Celkem	25	100	41	100	66	100

Pozn.: Žen bylo v souboru celkem 44, z toho 3 ženy neuvedly věk, proto součet nedává 69.

Lze se domnívat, že mladí dospělí mají více volného času, který mohou naplňovat zájmovým vzděláváním, nemají svůj volný čas tolik svázaný s povinnostmi souvisejícími s rodinnými nebo pracovními činnostmi. Pravděpodobně se také projevuje tendence charakteristická pro tuto věkovou kategorii, jíž je preference mladých dospělých trávit volný čas mimo domov ve společnosti vrstevníků. Předpokládáme, že muži ve věku 40 – 49 let mají relativně ustálenou rodinnou situaci, která jejich volný čas výrazně nezatěžuje, jsou finančně zajištěni a nezávislí, je to zároveň životní období, kdy jejich pracovní kariéra je na vrcholu. Další věková kategorie mužů 30 – 39 let je zaměřena na budování pracovní kariéry, klíčové jsou pro ně pracovní aktivity a volný čas nenaplňují zájmovým vzděláváním, ale spíše činnostmi souvisejícími s uspokojováním individuálních zájmů, případně jej naplňují činnostmi vázanými na rodinu. Objevily se zajímavé rozdíly mezi muži a ženami v seniorské kategorii. Ženy se účastní vzdělávacích aktivit výrazně méně než muži. Rozdíly mohou opět spočívat ve výraznější orientaci na rodinu, zejména na péči o vnoučata. Celkově se senioři do zájmového vzdělávání v oblasti trávení volného času zapojují ze všech věkových kategorií nejméně.

Dosažené vzdělání

Podle dosaženého stupně vzdělání lze jak u mužů, tak u žen sledovat zajímavé rozdíly (tabulka 2). Výrazně převažují respondenti s vyšším stupněm dosaženého vzdělání.

Tabulka 2: Muži a ženy v souboru podle dosaženého vzdělání

Dosažené vzdělání	muži	muži (%)	ženy	ženy (%)	celkem	celkem (%)
Základní	1	4	3	7	4	6
Vyučen	6	24	6	14	12	17
SŠ s maturitou	13	52	24	54	37	54
VŠ	5	17	11	25	16	23
Celkem	25	100	44	100	69	100

Celkově 77 % respondentů (53 osob) dosáhlo alespoň středoškolského vzdělání s maturitou. Jde o zjištění, které v jistém smyslu odpovídá varovným prognó-

zám o prohlubování sociálních rozdílů v populaci. O vzdělávání ve volném čase mají zájem lidé vzdělaní, produktivní, s aktivním přístupem k životu. V populaci ovšem existuje i druhá skupina těch, kteří nejsou ani dostatečně vzdělaní, ani dostatečně aktivní. Zdá se, že trendy v ekonomické sféře se do jisté míry přenášejí i do sféry volného času⁸.

Socioekonomické postavení

Socioekonomické postavení respondentů účastnících se zájmového vzdělávání je rozloženo podle očekávání. Nejvíce jsou zastoupeni zaměstnanci na plný úvazek – 54 % (37 osob) a studenti – 26 % (18 respondentů). Poměrně málo početně jsou zastoupeny ženy na rodičovské dovolené – 4 % (3 ženy, muži žádní), starobních důchodců je 6 % (4 osoby). Vzhledem k možnostem strukturace životního času, který mají k dispozici nezaměstnaní, je překvapivé, že v souboru jsou zastoupeni pouze 4 % (1 muž a 2 ženy).

Výše příjmu dotazovaných je u více jak tří čtvrtin pod hranicí průměrného měsíčního příjmu v ČR. 72 % (49 osob) respondentů uvádí příjem méně než 18 000 Kč.

Rodinný stav

Podle rodinného stavu respondentů, kteří se účastní zájmového vzdělávání, je zastoupení svobodných i ženatých/vdaných až na malé rozdíly obdobné (tabulka 3) u mužů i u žen. Děti má více jak polovina dotazovaných mužů (56 %, celkem 14 mužů) a 64 % dotazovaných žen (celkem 28 žen).

Tabulka 3: **Muži a ženy v souboru podle rodinného stavu**

Rodinný stav	muži	muži (%)	ženy	ženy (%)	celkem	celkem (%)
Svobodní	10	40	18	41	28	41
Ženatý, vdaná	11	44	17	39	28	41
Vdovec, vdova	1	4	1	3	2	3
Rozvedený/á	2	8	8	18	10	14
Nesezdané soužití	1	4	0	0	1	1
Celkem	25	100	100	44	69	100

Bariéry ve vzdělávání v oblasti trávení volného času

Další položka dotazníkového šetření byla zaměřena na identifikaci překážek znemožňujících účast ve vzdělávacích aktivitách zkoumaného typu vzdělávání. Jako výrazné překážky účasti na zájmovém vzdělávání se v odpovědích ukázaly zejména dvě skutečnosti. Pro 64 % (44 osob) je překážkou nedostatek informací

⁸ Také v tomto případě lze tedy uvažovat o tzv. Matoušově efektu, jímž je označován jev, kdy úspěch rodí další úspěch a bohatý se stává ještě bohatším. I v českých příslovích najdeme obdobu např. v tvrzení *Komu pánbůh, tomu všichni svatí*.

o vzdělávací nabídce a celkem 61 % dotazovaných (42 osob) uvádí jako důvod momentální nedostatek finančních prostředků. Tři čtvrtiny těch respondentů, kteří mají děti, uvádějí, že děti pro ně nejsou překážkou účasti na vzdělávání v oblasti trávení volného času. Genderové rozdíly se v odpovědích dotázaných neprojevovaly. Významné je zjištění, že za největší bariéru respondenti považují nedostatek informací o nabídce vzdělávacích příležitostí.

Dále jsme sledovali motivaci k zájmovému vzdělávání. Položka „*Co bylo (nebo co je) pro vás hlavním impulsem k zájmovému vzdělávání v oblasti trávení volného času?*“ nepřinesla překvapivou odpověď. Pro 65 % dotazovaných (celkem 14 mužů a 25 žen) byla totiž hlavním impulsem snaha o osobní rozvoj, jen 4 % respondentů uvádí, že důvodem byla snaha zlepšit pracovní uplatnění. Tento výsledek naznačuje, že uvažovat o konceptech celoživotního vzdělávání a kvality života ve vzájemné provázanosti, je oprávněné.

Uvedené údaje připomínají aktuálnost diskuse, která se vede s ohledem na možnosti kreditního oceňování dalšího vzdělávání. Tento typ vzdělávání by do budoucna měl být kompatibilním a v jistém smyslu zaměnitelným, případně doplňkovým k formálnímu vzdělávání. Předpokladem je však stanovení vhodných kritérií a standardů pro uznávání neformálního (dalšího) vzdělávání. Zcela jistě by situaci v České republice pozitivně ovlivnila existence zákona o dalším vzdělávání.

Závěr

V tomto příspěvku jsme se zaměřili na vybrané dílčí aspekty jednoho typu vzdělávání v rámci neformálního vzdělávání, a to na zájmové vzdělávání v oblasti trávení volného času. Shrňme-li výsledky šetření v kontextu výše položených otázek („Jak se dospělí vzdělávají v oblasti trávení volného času?“, „Kdo jsou ti, kteří se takto vzdělávají?“ a „jaké bariéry ve vzdělávání v oblasti trávení volného času identifikují?“), tak zjištěné údaje dokládají, že množství dospělých zapojených do tohoto typu vzdělávání je malé. Respondenti v malém množství využívají, případně v budoucnu chtějí využívat organizované zájmové vzdělávání při naplňování vlastního volného času. Další naše zjištění potvrzují, že volba vzdělávacích aktivit zaměřených na trávení volného času má výrazně individuální charakter.

Ženy vstupují do organizovaných zájmových vzdělávacích aktivit ve volném čase častěji než muži. Nabídku vzdělávacích aktivit nejvíce využívají mladí dospělí (muži i ženy) ve věku 20 až 29 let. Klíčovým faktorem je v našem souboru respondentů dosažené formální vzdělání. Respondenti se středoškolským vzděláním s maturitou a s vysokoškolským vzděláním tvoří tři čtvrtiny těch, kteří se vzdělávají. Potvrdila se převaha lidí vzdělaných, aktivně vyhledávajících vzdělávací nabídky. Ukazuje se, že ti, co se nezapojují do různých typů vzdělávání v rámci neformálního vzdělávání, neakceptují ani stávající nabídku vzdělávacích příležitostí v oblasti trávení volného času.

Zjistili jsme, že za největší překážku v účasti na zájmovém vzdělávání respondenti považují nedostatek informací o nabídce vzdělávacích příležitostí. Druhou nejčastěji uváděnou překážkou je momentální nedostatek finančních prostředků.

Vzhledem k uvedeným zjištěním se domníváme, že pro zapojení výrazně vyššího počtu dospělých do zájmového vzdělávání ve volném čase je potřebné poskytovat přehledné a dobře dostupné informace o nabídkách vzdělávacích příležitostí, stejně jako vytvářet dostatečný počet relevantních a diferencovaných vzdělávacích příležitostí v rámci neformálního (dalšího) vzdělávání. Jednou z možností jak motivovat dospělé k akceptaci stávajících vzdělávacích příležitostí, je uznávání certifikátů získaných v rámci tohoto typu vzdělávání. Jako potřebné se jeví vypracování strategií ke „vtažení“ podstatně většího množství dospělých do vzdělávacího systému v rámci neformálního (dalšího) vzdělávání.

Do budoucna považujeme za klíčové podporovat vznik takového prostředí, v němž budou dospělí ochotní investovat do svých schopností a vstupovat do vzdělávacího systému také ve sféře neformálního vzdělávání.

LITERATURA

- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001.
- FORDHAM, P. et al. *Learning Network in Adults Education. Non formal education on a housing estate*. London: Routledge and Kegan Paul, 1979.
- HNILICOVÁ, H. *Kvalita života a její význam pro medicínu a zdravotnictví*. In Payne, J. a kol. *Kvalita života a zdraví*. Praha: Triton, 2005, str. 205–217.
- Memorandum o celoživotním učení*. [on-line] Praha, 2000 [cit. 12. 5. 2006] Dostupné z: <URL: <http://www.nvf.cz/archiv/memorandum/obsah.htm> >
- Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Bílá kniha. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání – nakladatelství Tauris, 2001.
- NAKONEČNÝ, M. *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia, 1998.
- POTŮČEK, M. a kol. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. Praha: Gutenberg, 2002.
- PRAHL, H.-P. *Sociologie der Freizeit*. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 2002.
- PALÁN, Z. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. DAHA, 1997.
- SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994.
- TIGHT, M. *Key Concepts in Adult Education and Training*. London: Routledge and Kegan Paul, 1996.
- TUČEK, M. a kol. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON, 2003.
- VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995.
- Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996.
- Výsledky ad hoc modulu 2003 o celoživotním vzdělávání*. Praha: ČSÚ, 2004.
- Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Praha: Gutenberg 2001.

SUMMARY

This specific empirical analysis deals with adult education in leisure-time activities, an area which is primarily part of non-formal education in leisure-time activities. The findings show that only a few adults participate in education in leisure-time activities. The choice of specific educational activities focused on the use of leisure time proved to be highly individual. Women are much more involved in this kind of education than men. The key factor influencing both real and potential participation is the achieved level of education. A majority of the participants were educated people, seeking educational offers actively. The findings show that people not participating in the different types of non-formal education do not respond to the existing offer of education in leisure-time

activities either. The prerequisite for integrating a significantly higher number of adults in this kind of education is developing an easy-to survey offer of educational opportunities and offering a sufficient number of relevant and differentiated educational opportunities in non-formal education.

